

Resul ÖZAVŞAR*

TARAMA SÖZLÜĞÜ VE TÜRKÇE SÖZLÜK'E GÖRE ANLAM GENİŞLEMESİNE UĞRAMIŞ KELİMELER

Öz: Tarihî süreçte sözcüklerin yer aldıkları ortamların değiştiği görülür. Bu da bize sözcüklerin anlam alanlarının sabit değil, değişken olduğunu gösterir. Dili kullananların varlıkla ilişkisinin güçlenmesi, bilgisinin artması sözcüklerin anlam alanlarının bölünmesine; varlıkla ilişkisinin zayıflaması ve bilginin azalması anlam alanlarının birleşmesine, anlam alanlarının komşu alanları da içine almasına neden olmaktadır. Yani kelimelerin anlam alanlarının genişlemesi veya daralması dili kullanan insanın varlıkla olan ilişkisiyle yakından alakalıdır.

Dildeki değişimin temelinde iletişimsel gereksinimler yatar. Anlam değişimlerinin temelinde de yatan pek çok neden vardır. Bunlar dil içi ve dil dışı nedenler olmak üzere iki grupta incelenebilir.

Sözcükler, anlam sayısı ve kapsamı açısından ele alındığında *başka anlama geçiş, anlam daralması, anlam genişlemesi*; duygu değeri açısından ele alındığında *anlam iyileşmesi, anlam kötüleşmesi* şeklinde tasnif edilebilir. Bu çalışmada kelimeler sadece anlam genişlemesi açısından ele alınacak ve bu başlık altında kazandıkları anlamlara göre tasnif edilecektir. Bunlar alt başlık olarak mecazlaşma, komşuluk ilişkisi, eksiltme, tabu, argo, terimleşme, teknolojik gelişmelere bağlı kazanılan anlamlar olarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Sözlük, dil, anlam, anlam genişlemesi.

WORDS WITH MEANING EXTENSION ACCORDING TO TARAMA SÖZLÜĞÜ AND TÜRKÇE SÖZLÜK

Abstract: In the historical process, it is seen that the environments in which the words take place change. This shows us that the meaning fields of words are not fixed but variable. The strengthening of the relation of the users of the language to the existence, the increase of the knowledge causes the division of meaning fields of words; Weakening of the relation to the existence and diminished of the knowledge causes the union of meaning fields and to include neighboring areas of meaning. In other words, the expansion or contraction of the meaning fields of the words is closely related to the relation of the person who uses the language to the being.

Communicative requirements lie on the basis of changes in language. There are many reasons underlying the meaning changes. These can be examined in two groups, one for lingual and one for non-lingual reasons.

When words are taken up in terms of number and scope of meanings they can be classified as other meaning transition, meaning constriction, meaning expansion; When they are dealt with in terms of emotion value can be classified as meaning improvement, meaning worsening. In this study, the words will be handled only in terms of meaning expansion and will be classified according to the meanings they have gained under this title. These will be examined as metaphorication, synecdoche, ellipsis taboo, argot, termication and meaning of winning based on technological developments.

Keywords: Dictionary, language, meaning, meaning extension.

* Dr., Yermouk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Doğu ve Sami Dilleri Bölümü, Türkçe Programı, ÜRDÜN(JORDAN); rozavsar@gmail.com

diğer sözcüklerle doğru bağdaştırılmasını sağlar ve böylece mantıklı cümleler meydana gelir. İki farklı devre ait cümleleri incelediğimizde bu mantığın değiştiğini, dolayısıyla anlamın da değiştiğini görürüz. Bu da anlam değişimlerinin sözcüklerin anlam belirleyici veya ayırıcılarıyla yakından ilgili olduğunu gösterir.

Anlam değişimi ferden dilinde başlar, toplumun dilinde yaygınlık kazanır. Bu yüzden dili malzeme olarak kullanan usta şair ve yazarlar anlam değişiminde öncü bir rol üstlenmektedir.

Anlam değişimlerinde etkili olan ve onların tespit edilmesinde dikkate alınması gereken bazı anlam olayları ve ilişkiler vardır. Bunlar benzetme, aktarma (ad aktarması, deyim aktarması), bağlam, çok anlamlılık, eş seslilik, eş anlamlılık, zıt anlamlılık'dır. Sözcüklerdeki anlam değişikliğini tespit ederken bunların göz önünde bulundurulması pek çok yanlışlığı önler ve anlam bulanıklığı olarak niteleyebileceğimiz pek çok durumu ortadan kaldırır.

Dildeki değişimin temelinde iletişimsel gereksinimler yatar. Anlam değişimlerinin temelinde de yatan pek çok neden vardır. Bunlar dil içi ve dil dışı nedenler olmak üzere iki grupta incelenebilir. Dil içi nedenleri, yani yan anlamların gelişmesinde etkili olan ilişkiler/yöntemleri anlam değişimlerinde birer tali neden olarak görmek gerekir. Bu ilişkiler nedenden daha ziyade süreçle ilgilidir. Bunlar aktarmaların ön sürecini oluşturan *benzetme*, kişinin iç âleminin derinliğini, sezginin sınırlarını, hayal gücünün genişliğini yansıtan *aktarmalar*, *bağlam*, *çok anlamlılık*, *eş seslilik*, *eş anlamlılık*, *zıt anlamlılık* gibi unsurlardır. Dil dışı nedenler yani asıl nedenler ruhsal, sosyal, kültürel, teknolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkar. Bunlar *düşüncenin değişmesi*, *sözcük kullanım sahasının değişmesi*, *toplumun iletişim ve üretim yönteminin değişmesi*, *nesnelerin işlevlerinin değişmesi*, *yeni öğrenilen nesne ya da durumların adlandırılması* gibi değişimin temelinde yatan hususlardır. Anlam değişimlerinde iki dillilik ya da yabancı dilden çevirilerin etkisi de yadsınamaz.

Geçmişte sıfat olarak kullanılan bir sözcük isim olarak kullanıldıkça anlamında bir daralma; isim olarak kullanılan bir sözcük sıfat olarak kullanıldıkça anlamında bir genişleme meydana gelmektedir. Camız: haşarı, sert başlı (hayvan) > camız: manda; tosun... vb.

Sözcükler, anlam sayısı ve kapsamı açısından ele alındığında *başka anlama geçiş*, *anlam daralması*, *anlam genişlemesi*; duygu değeri açısından ele alındığında *anlam iyileşmesi*, *anlam kötüleşmesi* şeklinde tasnif edilebilir.

Sözcükler insanın duygularıyla iç içe geçmiş; insana ait olan duygu değerleri sözcüklere yansımasıdır. Bazı sözcüklerin anlamlarının taşıdığı duygusal değer yaygınlık kazanmış, toplum o psikolojik değer üzerinde ittifak etmiştir. Bunun en büyük göstergesi bu kötü anlamların sözlüklere işlenmesidir. *Anlam iyileşmesi* ve *anlam kötüleşmesi* olarak tasnif edilen bu çeşit anlam değişimi aslında sözcüğün insanda uyandırdığı duygu değerinde meydana gelen bir değişimdir. Bu yüzden duygu değeri ya da sözcüklerin psikolojik değeri anlam değişimleriyle yakından ilgilidir. Bu çalışmada kelimeler bu açıdan değerlendirilmeyecektir; sadece anlam genişlemesi ele alınacaktır.

1. Anlam Genişlemesi

Terim Türkçe Sözlük'te şu şekilde tanımlanmıştır: “*a. db. Dar bir anlamda kullanılan bazı sözcüklerdeki anlamın ilgili kavramlara yayılması*” (TS: 128). Araştırmacılar ise anlam genişlemesini şöyle tanımlarlar: “*Bir gösterge, başlangıçta bir nesnenin, bir varlığın, bir eylemin bir bölümü ya da türünü anlatırken zamanla onların bütünü anlatır duruma gelmişse bu olaydan söz edilir.*” (Aksan 2009: 90-91), “*bir sözcüğün dar bir anlamdan daha geniş bir anlama geçmesine anlam genişlemesi*” (Bilgin 2006: 48).

Karaağaç anlam genişlemesini “*anlam kapsamı dar olan bir sözün zamanla ilgili bulunduğu kavram alanı içinde yayılarak daha geniş, daha genel bir anlam kazanması olayı*” (Karaağaç 2012: 576) olarak tanımlamaktadır ve anlam alanlarının birleşmesi durumunda ortaya çıktıklarını; eski bilgi-yeni bilgi ilişkisini yansıttıklarını ifade eder.

Anlam genişlemesinde değişim iki şekilde meydana gelmektedir: 1. Sözcüklerin kavram ve anlam kapsamında bir genişleme; 2. Sözcüklerin anlam sayısında bir artış.

İncelenen sözcüklerde *anlam genişlemesi* tespit edilenlerin Türkçe Sözlük'te kazandıkları anlamlar çeşitli yönlerden tasnif edilebilir. Ancak böyle bir tasnifte söz konusu birçok sözcük birden fazla grupta yer almak zorundaydı; böyle bir durumda ise çalışmanın hacmi gereğinden fazla artacaktı. Bu sebeple sözcüklerin oluşturduğu bahsi geçen grupları birer tablo halinde vermeyi uygun gördük.

1.1. Mecazlaşmış Sözcükler

Mecazi anlamlar benzetme esasına dayalı olarak ortaya çıkar. Burada bir nesnenin niteliğinin veya bir fiilin özelliğinin daha çarpıcı ortaya konması amaçlanmaktadır. Kişi dilinde başlayan bu değişimin, toplumun diline mal olması dolayısıyla kalıplaşarak sözlüklere işlenmesi gerekir. Sonuç olarak mecazlaşma benzetme yoluyla sözcüğün anlam alanının genişlemesini sağlar (Erol 2008: 74). Bu tabloda sözcükler ve onların Türkiye Türkçesinde mecazlaşarak kazandıkları anlamlar verilmiştir.

<i>acı</i> kırıcı, üzücü, incitici, dokunaklı, kötü; keskin, hoş gitmeyen, şiddetli.	<i>aksamak</i> bir iş gereği gibi yürümek.
<i>adamak</i> bir şeyle yoğun olarak ilgilenmek; ayırmak, tahsis etmek.	<i>alan</i> bir çalışma çevresi.
<i>ağa</i> cömert, eli açık.	<i>alçak</i> aşağılık, soysuz.
<i>ağır</i> dokunaklı, insanın gücüne giden, kırıcı; sindirimi güç yiyecek.	<i>alm</i> çekicilik.
<i>ağırlık</i> sıkıntı; uyuşukluk ve gevşeklik durumu.	<i>aramak</i> şart koşmak.
<i>aksak</i> iyi gitmeyen, iyi işlemeyen.	<i>arka</i> geçmiş, geride kalmış zaman.
	<i>arpalık</i> karşılıksız yarar sağlanan yer.
	<i>ayak basmak</i> bir yere varmak, ulaşmak;

girmek, gelmek, uğramak; mesleğe girmek; bir yere bağlanmak.	<i>çamur</i> sataşkan.
<i>ayaklanmak</i> başkaldırmak, isyan etmek; uyanmak, uyanıp kalkmak.	<i>çarpmak</i> çekiciliğiyle etkilemek, şaşırtmak.
<i>ayakta kalmak</i> yıkılmamak, çökmemek; değerini yitirmemek.	<i>çatlatmak</i> aklını kaçırmak.
<i>baba</i> anlayışlı, iyi huylu erkek; silah kaçakçılığı, kara para aklama ve uyuşturucu madde ticareti vb. kirli ve gizli işler yapan çetenin başı; koruyucu.	<i>çeki</i> üzüntü, sıkıntı.
<i>bağ</i> ilgi, ilişki, rabıta.	<i>çekilmek</i> uzaklaşmak.
<i>bağlanmak</i> beklenen şey elde edilmez olmak.	<i>çekirdek</i> bir şeyin temelini oluşturan.
<i>bağlı</i> sadık, tutkun.	<i>çekişmek</i> üstün gelmek için karşılıklı çabalamak.
<i>balçık</i> güçlük çıkartan.	<i>çember</i> aşılması, çözümü güç durum.
<i>basamak</i> bir amaca ulaşmak için yararlanılan kişi, durum veya yer.	<i>çene</i> çok konuşma huyu, gevezelik.
<i>batmak</i> daha kötü bir duruma uğramak; yıkılmak, egemenliği sona ermek; dokunmak, incitmek.	<i>çevre</i> bir kimse ile ilişkisi bulunanlar, muhit; bir kimse ile ilişkisi bulunanlar, muhit.
<i>bayılmak</i> çok hoşlanmak.	<i>çırpmak</i> çalmak, hırsızlık etmek.
<i>benlik</i> kendi kişiliğine önem verme, kişiliğini üstün görme, kibir, gurur.	<i>çıyan</i> hain.
<i>beylik</i> rahat yaşama.	<i>çiğ</i> yersiz ve yakışsız; yaşının gerektirdiği görgüye ve olgunluğa erişmiş olmayan kimse.
<i>biçmek</i> değer, paha, fiyat belirlemek; tahmin etmek, kestirmek.	<i>çiğnemek</i> itibar etmemek; hükmetmek.
<i>boşanmak</i> dertlerini, yakınmalarını anlatmak.	<i>çorak</i> verimsiz, kısır.
<i>boşluk</i> boş olma durumu.	<i>dağıtmak</i> yenilgiye uğratmak; bir topluluğun varlığına son vermek, feshetmek; kurulu bir düzeni bozmak; etkisini, gücünü azaltmak, gidermek; ne yaptığını bilmeyecek kadar içip kendinden geçmek.
<i>burkmak</i> ağza kekre tat vermek.	<i>dalaşmak</i> ağız kavgası etmek.
<i>burulmak</i> gücenmek.	<i>damar</i> soy, yaradılış; huy.
<i>bürümek</i> çok, güçlü etkilemek.	<i>damga</i> bir kimsenin adını kötüye çıkararak.
<i>büzmek</i> dedikodu yapılmasına engel olmak.	<i>daralmak</i> güçleşmek, zorlaşmak; sıkışmak.
<i>cüce</i> gelişmemiş.	<i>dayı</i> kayıncı.
<i>çalmak</i> zamanı boşa harcatmak.	<i>deşmek</i> hatırlatmak, kurcalamak.
	<i>dikme</i> bir evde aileyi sürdürecekt olan tek çocuk.
	<i>dil</i> düşünce ve duyguları bildirmeye yarayan

<i>kotarmak</i> bir işi tamamlamak, bitirmek; üstesinden gelmek.	<i>oyuncu</i> düzenci, hileci.
<i>koyulmak</i> girişmek.	<i>ölçü</i> değer, itibar; aşırı olmama, ılımlı, uygun olma durumu.
<i>koz</i> başarı fırsatı olan elverişli durum, saldırış ve savunma fırsatı; karşısındakini alt edecek etkili şey.	<i>ölmek</i> bazı sebeplerle çok sıkıntı veya acı çekmek; değerini, geçerliğini, gücünü yitirmek, kullanılmamak.
<i>körelmek</i> değer, önem veya yeteneğini yitirmek.	<i>ömür</i> çok hoş giden şey.
<i>körlük</i> dikkatsizce ve beceriksizce yapılan iş; gerçeği görememe durumu.	<i>ötmek</i> gizli bir şeyi söylemek.
<i>kulak</i> seslerin uygunluğunu seçebilme ve değerlendirebilme yeteneği.	<i>paralanmak</i> sıkıntı ve üzüntü içinde, olmayacak bir işle uğraşmak, didinmek; bir işte çok çaba ve özen göstermek.
<i>kurmak</i> bir kimseyi dedikodu veya telkinlerle başkasına karşı öfkelenmek.	<i>pekiştirmek</i> güçlendirmek.
<i>kurulmak</i> övünür biçimde davranışlarda bulunmak, kasılmak.	<i>pişirmek</i> çalışarak öğrenmek; bunaltacak kadar ısıtmak, yakmak.
<i>kuyruk</i> insanların sıra beklemek için art arda durarak oluşturduğu dizi; birisinin arkasına takılıp ondan ayrılmayan kimse.	<i>püskürmek</i> öfkeyi aniden dışarı vurmak.
<i>külah</i> oyun, hile.	<i>sağlıksız</i> sağlam, doğru, güvenilir olmayan.
<i>künde</i> düzen, tuzak, oyun, hile.	<i>saldırmak</i> yıkıcı ve sert eleştiriler yapmak.
<i>merhem</i> çare.	<i>salgın</i> belli bir hareketin, davranışın, sözün toplumda yaygınlaşması.
<i>odun</i> anlayışsız ve kaba kimse.	<i>sapıtmak</i> saçmalamaya başlamak.
<i>okunmak</i> belli olmak, açıkça görünmek.	<i>sarılmak</i> benimsemek.
<i>omurga</i> bir şeyin varlığı ile ilgili en önemli bölümü.	<i>satı</i> adanmış.
<i>oruç</i> çok sevilen veya istenen şeylerden uzak durma.	<i>satmak</i> kendinde olmayan bir şeyi var gibi göstermek, taslamak; bir kimse, kendini veya başkasını olduğundan daha önemli, yetkili ve değerli göstermek; bir çıkar karşılığında bir şeyi gözden çıkarmak, feda etmek.
<i>otlamak</i> meşgul olmak.	<i>saymak</i> değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı dolayısıyla bir kimseye değer vermek, hürmet etmek; önemsemek; hesaba katmak, dikkate almak.
<i>oturaklı</i> saygı uyandıran.	<i>serpmek</i> vermek, saçmak.
<i>oturmak</i> benimsenmek, yerleşmek, kökleşmek.	<i>sıkıntı</i> sorun, mesele, sendrom, problem.
<i>oyunmak</i> rastgele yön vermek, aldatmak; herhangi birine karşı önemsemeyici davranışlarda bulunmak; değiştirmek, bozmak, tahrif etmek.	<i>sınır</i> uç, son.
	<i>siyirmak</i> akıl sağlığını kaybetmiş olmak; çekip

kurtarmak.	kandırmak, kendine bağlamak, aldatmak.
sızı ruhsal acı, ıstırap.	taze yeni, zamanı geçmemiş; genç kadın.
sindirmek kendine mal etmek, anlayışla karşılayıp benimsemek.	temel en önemli, belli başlı, ana, taban, esas, asıl, baz; bir şeyin gelişimi için gereken ilk ögeler.
sivri genel tutumun veya geleneklerin dışında kalan, göze batıcı özelliği olan.	tepinmek direnmek.
soğuk duygudan, sevgiden yoksun olan, yakın ve içten olmayan, ilgisiz; sevimsiz veya yersiz, antiptatik; cinsel istek duymayan.	tepmek değerini anlamamak veya kestirememek, geri çevirmek; yeniden ortaya çıkmak, tazelenmek, depresmek.
soyunmak bir işi, bir mesleği yapmaya girişmek.	tertip hile, düzen, komplo.
sömürmek üretim araçları sahipleri, başkalarının emeğine ve onların yarattıkları değerlere el koymak; bir ulus veya devlet, diğer bir ulusun veya devletin doğal kaynaklarından, ekonomik değerlerinden çıkar sağlamak; bir kimseden veya bir şeyden haksız ve sürekli çıkarlar sağlamak.	tırmanmak belli bir durum, olay gittikçe güç kazanmak, giderek artmak.
sönük göze çarpmayan, dikkat çekmeyen, silik.	titremek birinden veya bir şeyden korkmak, korkuya kapılmak.
sulanmak ciddiyetini, ağırlığını kaybetmek.	tohum ortaya bir sonuç çıkaran, bir sonucun oluşmasına sebep olan şey.
sulu yersiz şakalar yapan.	tor çekingen, utangaç.
susak salak, aptal.	tozutmak aklını yitirmek.
sürtünmek başıboş, amaçsız dolaşmak; kavga etmek için sebep aramak.	turşu bitkin, yorgun.
sürülmek uzaklaştırılmak.	tutsak bir şeye veya bir kimseye çok bağlı, kendisini bir şeyin etkisinden kurtaramayan kimse.
şakımak çok konuşmak, çenesi düşmek.	tutuk durgun, çekingen, sıkılgan.
şimşek parıltı.	tutulmak birine tutkun olmak, sevmek.
şölen sanat gösterisi.	tutuşmak telaşlanmak
taramak kafasından geçirmek, belli belirsiz düşünmek; yayınları dikkatle gözden geçirmek.	tükenmek güçsüzleşmek, bitkinleşmek, yılgınlaşmak.
taslak usta olmadığı hâlde kendini ustaymış gibi göstermeye çalışan kimse.	tütmek yaşamak, varlığını sürdürmek.
taslamak kendinde olmayan bir değeri varmış gibi göstermek.	uçurum büyük fark, ayrılık.
tavlamak yolsuz ve kolay kazanç umudu vererek dolandırmak; ümit vererek	ufak önemsiz, çok az.
	uyandırmak aklını başına toplamasını sağlamak.
	uyanık açıkgöz, kurnaz, cingöz; yapacağı işi bilen, dikkatli ve tetikte olan, müteyakkız.

<i>uyumak</i> işlem görmemek, durgun kalmak, el sürülmemek; çevresindeki olayları fark etmemek, görmemek.	<i>yavru</i> bir şeyin küçüğü.
<i>uyuşuk</i> gevşek, tembel, sünepe, uyuntu.	<i>yaygara</i> şikâyet, sızlanma.
<i>uyutmak</i> ilgi konusu olmaktan çıkarmak, unutturmak; aldatmak, kandırmak.	<i>yazılmak</i> birine tutulmak, sevmek.
<i>veresiye</i> özensiz, gönülsüz, önem vermeden.	<i>yedmek</i> yanında, beraberinde götürmek.
<i>vergi</i> bir kimsenin doğuştan sahip olduğu iyi nitelik.	<i>yekinmek</i> gereğinden fazla gayret sarf etmek.
<i>vurgun</i> sevdalı, âşık, meftun.	<i>yelpaze</i> çeşitlilik.
<i>yağmur</i> çok ve sık düşen, gelen şey; çokluk, bolluk.	<i>yenmek</i> tutmak, bastırmak.
<i>yakıştırmak</i> uydurmak; bir durum veya niteliği bir kimse için düşünmek.	<i>yetişmek</i> ortaya çıkmak.
<i>yakmak</i> silahla vurmak; yıkıma, zarara yol açmak, büyük bir zarara uğratmak, mahvetmek; güçlü sevgi uyandırmak; zamanında kullanılmadığından hükmünü yitirmek.	<i>yıklamak</i> istenmeyen biri çekilip gitmek, defolmak; yok olmak, mahvolmak; yüklenmek.
<i>yamamak</i> istenmeyen şeyi birine mal etmek; istenmeyen kimseyi birine zorla vermek.	<i>yılmak</i> herhangi bir suç, iş vb.ni birine yüklemek; yıkımına yol açmak.
<i>yanaşmak</i> karışmak, ilgilenmek, istek göstermek; ilişki kurmak.	<i>ylan</i> sinsi ve hain.
<i>yangın</i> coşkunluk; tutkun, düşkün, âşık.	<i>yıldız</i> bir toplulukta, bir meslekte, üstün başarı gösteren kimse.
<i>yankı</i> bir olgunun çevrede uyandırdığı duygu, düşünce veya tepki.	<i>yıpratmak</i> türlü etkenler eski gücünü yok etmek.
<i>yapıcı</i> olumlu.	<i>yırtmak</i> zorlamak; bir işi yapmaktan kurtulmak; köşeyi dönmek.
<i>yapışmak</i> birini rahatsız etmek, sataşmak, peşini bırakmamak, musallat olmak.	<i>yoğrulmak</i> özellikleri, nitelikleri birbirine karıştırılmak; bazı konularla sürekli uğraşma sonucu deneyim sahibi olmak.
<i>yapıştırmak</i> tokat atmak; hızlı bir biçimde yazmak; gecikmeden karşılık vermek veya gerekeni yapmak.	<i>yoksul</i> istenilen nitelikte ve özellikte olmayan, yetersiz.
<i>yaranmak</i> içten olmayan davranışlarla birini memnun etmeye, gözüne girmeye çalışmak.	<i>yoldaş</i> ortak bir görüşü benimseyenlerden her biri.
<i>yarmak</i> ortasından, içinden geçmek.	<i>yolsuz</i> kurallara aykırı, uygunsuz, yönlemsiz, düzensiz, yersiz, usulsüz, nizamsız.
<i>yatmak</i> heves etmek, eğilmek; bulunmak, var olmak.	<i>yolunmak</i> çok kederlenerek çırpınmak.
	<i>yönelmek</i> amaç olarak benimsemek; hedef almak.
	<i>yumulmak</i> kendini bir işe istekle vermek, girişmek, saldırmak, atılmak.
	<i>yumuşak</i> okşayıcı, tatlı, hoş.

yutmak inanmak, aldanmak, kanmak; söylemek istediği bir sözü kendini tutarak söylememek; iyice, eksiksiz olarak öğrenmek; ışık, ses gücünü, parlaklığını azaltmak.

yuvalanmak bir yerde birikmek, toplanmak.

yüzlü şımartılmış, yüz bulmuş kimse.

1.2. Komşuluk İlişkisi Olan Sözcükler

Varlıklar arasındaki benzerlik ilişkisi anlam değişmelerinde önemli bir rol üstlenmektedir. Bu ilişki dışında kalan neden-sonuç, eşlik-zıtlık, parçalık-bütünlük, zaman-mekân, iş-araç, üretim-tüketim (bu ilişkiler çoğaltılabilir) gibi ilişkiyel özellikler birbirlerini çağrıştırmaya komşuluk öğretilmelerıyla oluşan kullanımlar doğururlar. Bu grupta aralarında komşuluk ilişkisinin mevcut olduğu bir sözün anlam alanının komşu sözün anlam alanına bulaştığı, kapsadığı görülür. En yaygın komşuluklardan biri de zıtlıktır: *Bit-* 'bitmek, ortaya çıkmak' 'bitmek, tükenmek' örneğinde olduğu gibi (Karaağaç 2012: 547-548).

Taramalarımız sonucunda komşuluk ilişkisine bağlı olarak kazanılan anlamları bir tabloda görelim:

<i>aba</i> abla.	<i>baymak</i> yiyecek baygınlık vermek, mideyi bulandırmak, midede ezinti yapmak.
<i>akşamlamak</i> bütün günü bir yerde veya bir işte geçirerek akşama erişmek, akşamı bulmak.	<i>beklemek</i> bir iş oluncaya, biri gelinceye değin bir yerde kalmak, durmak; ummak.
<i>apışık</i> kuyruğunu apış arasına alarak yılgın yılgın giden (hayvan).	<i>bel</i> meni.
<i>aralamak</i> aralıklı duruma getirmek, seyrekleştirmek.	<i>belek</i> beşiğe konulan yatak.
<i>aramak</i> bir kişiyle görüşmek üzere telefon etmek.	<i>curcuna</i> gürültülü, karışık durum.
<i>argin</i> zayıf; beceriksiz.	<i>çakıştırmak</i> içki içip keyfetmek.
<i>arka</i> otururken sırtın dayandığı yer.	<i>çalım</i> kılıcın keskin yanı.
<i>aya</i> ayak tabanı.	<i>çarpmak</i> etkisiyle birdenbire hasta etmek.
<i>ayaklanmak</i> uyanmak, uyanıp kalkmak.	<i>çekilmek</i> tartılmak.
<i>baca</i> su yolu, lağım, maden ocağı vb. yer altı yapılarının hava deliği.	<i>çene</i> baş bodoslamasının omurga ile birleştiği yer, çarık.
<i>başlamak</i> bir işe girişmek, harekete geçmek.	<i>çilemek</i> nemlenmek, ıslanmak.
<i>batmak</i> kirlenmek.	<i>dayak</i> bir insanı veya bir hayvanı dövme işi, sopa, patak, kötek.
<i>bayılmak</i> baygın duruma girmek, uyur gibi olmak, kendinden geçmek, kendini kaybetmek.	<i>denemek</i> bir işe, başarmak amacıyla başlamak, girişimde bulunmak, teşebbüs etmek.
	<i>dizlik</i> dize kadar uzanan konçlu çorap.

<i>dün</i> geçmiş.	<i>kazmak</i> herhangi bir araçla toprağı açmak, oymak.
<i>düş</i> gerçek olmayan şey, imge.	<i>kızgınlık</i> hayvanların çiftleşme isteğı.
<i>düzeltilmek</i> bozukluğunu gidermek, onarmak.	<i>kolçak</i> hayvanların çiftleşme isteğı.
<i>eğlenmek</i> bir kimsenin herhangi bir kusuru veya zayıf noktası ile alay etmek.	<i>korucu</i> kırsal bölgede güvenlik güçlerine yardımcı olan sivil görevli.
<i>ekmek</i> insanı geçindirecek iş, kazanç.	<i>kurulmak</i> rahatça oturmak, yerleşmek.
<i>esirgemek</i> bir şeyi yapmaktan veya vermekten kaçınmak.	<i>oturak</i> alçak iskemle.
<i>etek</i> edep yeri.	<i>ön</i> giyeceklerin genellikle göğsü örten bölümü.
<i>girişmek</i> dövme.	<i>pamuk</i> bu bitkinin tohumlarının çevresinde oluşmuş ince, yumuşak tellerin adı.
<i>götürmek</i> öldürmek.	<i>soyunmak</i> Mevlevilikte tarikata girmek.
<i>inanmak</i> kanarak aldanmak.	<i>tava</i> bu kapta pişmiş yemek.
<i>iskemle</i> üstüne sigara tablası, çiçek vazosu vb. konulan küçük masa.	<i>tınmak</i> önemsemek, önem vermek, dikkate almak, takmak.
<i>kaçmak</i> kaçınmak.	<i>topuk</i> ökçe.
<i>kapmak</i> ısırpı parçalamak; koparmak, kıstırmak.	<i>yaka</i> giysilerin boyna gelen bölümüne eklenen ve türlü biçimlerde olan parçası.
<i>katılmak</i> ortak olmak, benimsemek.	<i>yedek</i> hayvanı yedeğe alan ip, yular.
<i>kaytarmak</i> iş yapmaktan kaçmak.	

1.3. Eksiltme Olan Sözcükler

Bir ibare bünyesinde yan yana bulunan sözcükler birbirlerini semantik olarak etkilemeye meyyalıdır. Bunun en genel şekli eksiltmedir: İki sözcükten oluşan bir ibarede bunlardan biri unutulur ve onun anlamı diğer sözcüğe aktarılır. Eksiltmenin muhtemel gramatikal sonuçları şöyle olur. Sıfat isme dönüşebilir, sayı ve cinsler kural dışına çıkabilir (Ullmann 1962: 222).

Bu yöntemde "birleşik bir deyimden öğelerinden birisi atılır" (Guiraud 1999: 58) Fransızca *pommes frites* 'patates kızartması' > *frites* ibaresinde olduğu gibi. Bir birimin kullanım sıklığı artığında biçiminin kısalmaya yöneldiğı gözlenmiştir. Paris'te yer altından toplu taşıma söz konusu olduğunda bir *chemin de fer metropolitaini* (anakent demiryolu) kurulmasına karar verilmiştir. Parisliler için hayatın vazgeçilmez bir parçası olan bu taşıt bugün beş sesbirimli bir tek sözcükle belirtmektedir: Metro (Martinet 1998: 213).

Taramalarımız sonucunda eksiltme nedeniyle yeni anlam kazanan sözcükleri bir tabloda görelim:

ala < alabalık	ile açları birbirine eşit olan (biçim)
alçak < alçak kişi	eğri < eğri biçim: doğru veya düz olmayan çizgi, yüzey
alıcı < can alıcı: Azrail	gıcık < gıcık koyun: beyaz renkli, dağlıç koyununa benzer vücut yapısında, kuyruğu son omurlara kadar yağ kitlesi ile kaplı ve bu sebeple alt kısmı yuvarlakça görünen, kaba, karışık yapağılı bir koyun türü
ana < ana para	gün < toplantı günü: Belirli günlerde ev hanımlarının konuk ağırlamak için yaptıkları toplantı
aydın < aydınlı (münevver)	kaba < kaba yer: kuyruk sokumunun her iki yanındaki şişkin yer
baba < mafya babası	kaçak < kaçak kuş
baskın < su baskını	kaçık < kaçık yer: çorabın ilmeği kaçmış yeri
başlık < başlık parası	kapama < kapama yemeği
bey < alay beyi: komutan	kazık < kazık oyunu: genellikle yağlı güreşte, güreşçinin, elini hasmının kispeti içine sokarak yaptığı oyun
bumbar < bumbar dolması	kelebek < kelebek hastalığı
burma < sarığiburma: tatlı	kelek < kelek salı: ırmaklarda işleyen ve şişirilmiş tulumlar üzerine kurulan bir çeşit sal
bütün < bütün para	kesilmek bitkin duruma gelmek, gücü, takati kalmamak, çok yorulmak
çapkın < çapkın kimse	kesme < kesme makas
çatma < çatma kumaş	kılavuz < kılavuz gemisi, kılavuz kaptan
çekirdek < atom çekirdeği	kıstırma < kıstırma börek
çekiş < çekiş gücü	kızıl < kızıl hastalık
çevirme < çevirme duvar	kolçak < kolçak eldiven
çil < çil kuş: dağ tavuğu	kulak < müzik kulağı
çokluk < çokluk biçimi	kuyruk < atkuyruğu: başın arkasına toplanmış saç demeti
dayı < kabadayı	odun < odun kimse: anlayışsız ve kaba (kimse)
dikme < dikme çocuk: bir evde aileyi sürdürecektir olan tek çocuk	salma < salma su
dolama < dolama motifi	sarma < sarma yemeği
dolama < dolama illeti	
dolaşım < kan dolaşımı	
döküntü < döküntü yer	
döküntü < döküntü illeti	
düşük < düşük halli: eski değer ve onurunu yitirmiş olan	
düzgün < düzgün biçim: kenar veya ayrıtları	

sıkma < sıkma <i>pantolon</i> sıkma < sıkma <i>yemeği</i>	tutuk < tutuklu
sütlü < sütlaç	uyur < uyur su
şöhret < şöretli	yağış < yağış miktarı
taze < taze kadın	yataklı < yataklı vagon
tırnak < tırnak işareti	

1.4. Tabu Olan Sözcükler

Diğer dillere çevrilmesi oldukça zor olan *tabu* sözcüğü Polinezya diline aittir. *Tabu*nun kutsal, kutsallaştırılmış; tehlikeli, korkunç, yasak, kirli olmak üzere birbirine zıt iki anlamı mevcuttur. Tabu sözcüğü çekince kavramını taşımaktadır ve temelde kendini yasaklarda gösterir (Freud 2008: 24-25).

Sözcükler geleneğin çocuğudur; ancak dili konuşan insanlar bunun farkına varamazlar. Medeniyet yönünden geri kalmış toplumlarda genellikle sözcük, kavramın kendisidir. Bu sebeple o toplumdaki insanlar zararlı olan varlığın adını anmak istemez. Bazı çevreler ölüm adını telaffuz etmek istemez, uğursuzluk sayar; bazı organ adlarını ağza almak genel terbiye kurallarına aykırı olduğundan yasaktır (Vendryes 2001: 113). Batıl inançlar yüzünden bazı sözcüklerin kullanılmaz olması yenileşme sebebidir. Eski Hint-Avrupa dillerinde avcının öldüreceği hayvanın adını ağzına almaması buna örnektir. Dolaylı olarak 'bal yiyen' anlamında Slavca *medvedi* kullanılırdı (Vendryes 2001: 78). Zaman içerisinde olumsuz anlam veya çağrışım kazanan sözcükleri, birey ve toplum kullanmaktan çekinir; böylece bu sözcüklerin kullanım sıklığı azalır. Bu süreçte anlam boyutunda ortaya çıkan ve kullanımı hoş olmayan sözcük veya kavramlar başka sözcük veya kavramlarla yer değiştirir. Bu değiştirme sonucunda ise ortaya dil çalışmalarında örtmece, güzel adlandırma (bazen kötü adlandırma) olarak kavramlaştırılan dil alanı çıkar (Karabulut ve Ospanova 2013: 123).

Güzel adlandırma diye adlandırdığı tabuyu Aksan, şu şekilde tarif eder: "*Güzel adlandırma, kimi varlıklardan, nesnelere söz edildiğinde doğacak korku, ürkme, iğrenme gibi duyguların kötü izlenim ve çağrışımların önlenmesi amacıyla yönelen ve dünyanın her dilinde rastlanan bir değişme olayıdır.*" (Aksan 2003 III: 98).

Arındırmanın dil bilimsel karşılığı olan euphemism sözcükleri birbiri yerine kullanma tekniğidir. Bu teknikle, itici bir çağrışıma sahip bir sözcükle konunun uygun olmayan tarafını kapalı olarak yansıtan bir sözcük değiştirilir. Böylece insanlar, kendilerini iğrendirecek veya rahatsız edecek şeyleri söylemeyi ve onlarla yaşamayı mümkün hale getirirler. 'İllness' için kullanılan 'disease' ve 'indisposition' sözcükleri euphemisms temellidir (Leech 1978: 53). Euphemizm nesnelere doğasında düzeltici bir etkiye sahip değil, hafifleticidir. Bir sözcüğün hoşla gitmeyen anlamları sözcüğün kendi hatası değildir, refere ettiği şeyindir. Bu yüzden kısa sürede göstergeyle gönderilen kaynaşır ve sözcük yeni bir anlam yüklenir (Leech 1978: 54).

Bireylerin tabunun etkisiyle sözcükleri bu şekilde kullanmalarındaki temel amaç şudur: “*Toplumu veya bireyi korkutan, ürküten, iğrendiren, kötü izlenim ve çağrışımlara yol açan ifadelerden kaçınmak; genel ahlaka aykırı kabul edilen ve söylenmesi ayıp sayılan düşünce ve duyguları, bu kötü çağrışımları ortadan kaldıran kabullenebilir sözcük veya sözlerle dile getirmektir.*” (Üstüner 2009: 167).

Taramalarımız sonucu sözcüklerin bu endişeyle kazandıkları anlamları bir tabloda görelim:

<i>açık</i> sevişme sahnelerini bütün çıplaklığıyla anlatan (kitap, resim, film vb.).	<i>dokunmak</i> namusunu kirletmek.
<i>alçak</i> bile bile en kötü, en ahlaksızca davranışlarda bulunan, aşağılık, soysuz, namert, rezil, hain.	<i>donatmak</i> sövmek.
<i>ahıcı</i> Azrail.	<i>döşenmek</i> birine kızarak kötü ve küçük düşürücü sözler söylemek.
<i>avunmak</i> hayvan gebe kalmak.	<i>düzen</i> dolap, hile.
<i>baba</i> silah kaçakçılığı, kara para aklama ve uyuşturucu madde ticareti vb. kirli ve gizli işler yapan çetenin başı.	<i>düzmek</i> cinsel ilişkide bulunmak.
<i>bel</i> meni.	<i>etek</i> edep yeri.
<i>çakıştırmak</i> içki içip keyfetmek.	<i>geçirmek</i> birine kötü söz söylemek.
<i>çalmak</i> başkasının malını gizlice almak, hırsızlık etmek, aşırnak.	<i>geyik</i> karısının veya bir kadın yakınının ihanetine uğramış erkek.
<i>çamur</i> sataşkan, çevresini tedirgin eden, sulu, arsız (kimse).	<i>giymek</i> ağır söz veya hakareti, küçültücü davranışı ses çıkarmadan dinlemek.
<i>çapkın</i> cinsellik hatırlatan.	<i>göçmek</i> ölmek.
<i>çarpamak</i> el çabukluğu ile çalmak, dolandırarak elde etmek.	<i>götürmek</i> öldürmek.
<i>çatlatmak</i> aklını kaçırmak.	<i>ham</i> kaba, toplum kurallarını bilmeyen, incelmemiş.
<i>çekmek</i> içki içmek.	<i>işletmek</i> şaka ve birtakım yalanlarla sezdirmeden birini kandırmak veya onunla eğlenmek.
<i>çırpmak</i> çalmak, hırsızlık etmek.	<i>kaba</i> terbiyesiz, görgüsü kıt, nezaketsiz (kimse).
<i>dalga</i> geçici sevgili; geçici aşk ilişkisi.	<i>kaçamak</i> hoş görülmeleyen bir şeyi ara sıra yapma.
<i>değişik</i> yedek iç çamaşırı, giyecek.	<i>kaçık</i> bazı davranışları dengesiz olan, zıvanasız.
<i>dikilmek</i> bazı üreme organları dokularına kan dolmasıyla sert ve dik bir duruma gelmek.	<i>kaçmak</i> kız veya kadın yasalara ve aile isteklerine karşı gelerek evlenmek için evinden ayrılmak.
<i>dip</i> arka, kıç.	

<i>kapama metres.</i>	<i>ötmek sarhoş kusmak.</i>
<i>kaymak cinsel ilişkide bulunmak.</i>	<i>partal abartılmış söz, yalan.</i>
<i>kaytarmak iş yapmaktan kaçmak.</i>	<i>peklük kabız.</i>
<i>kazık aldatma.</i>	<i>satmak bir çıkar karşılığında bir şeyi veya bir kişiyi gözden çıkarmak, feda etmek.</i>
<i>keleş çirkin, kötü.</i>	<i>siyirmak akıl sağlığını kaybetmiş olmak.</i>
<i>kesilmek sünnet olmak.</i>	<i>soğuk cinsel istek duymayan.</i>
<i>kesişmek erkek ve kadın, bakışlarla anlaşmak.</i>	<i>sulanmak birine karşı duyulan cinsel isteği kendisine sezdirme, yeşillenmek.</i>
<i>keskin zampara.</i>	<i>şişkinlik bağırsaklarda gaz birikmesi sonucu karında oluşan şişme ve gerginlik.</i>
<i>kesmek karşı cinsten birisini sürekli olarak süzmek, dikkatli bir biçimde bakmak; vahşice öldürmek.</i>	<i>tavlamak karşı cinsin gönlünü çelmek, kandırıp elde etmek.</i>
<i>kırgın toplu ölümlere yol açan bulaşıcı hastalık.</i>	<i>tekin içinde doğaüstü varlıklar bulunmadığına inanılan (yer).</i>
<i>kırık kadının veya erkeğin yasalara ve törelere aykırı olarak ilişki kurduğu erkek veya kadın.</i>	<i>tepecik çiçek tozunun konmasına yarayan, çiçeklerde dişi organların ucu.</i>
<i>kızgınlık hayvanların çiftleşme isteği.</i>	<i>tohum spermatozoit.</i>
<i>kızıl genellikle küçük yaşlarda görülen, bulaşıcı, yüksek ateşli, kırmızı renkte geniş lekeler döktüren, kuluçka dönemi üç dört gün süren tehlikeli hastalık.</i>	<i>top homoseksüel erkek.</i>
<i>kızmak dişi kuşlar zamanı gelip kuluçkaya yatma isteği göstermek.</i>	<i>tozutmak aklını yitirmek.</i>
<i>kondurmak yakıştırmak, haksız yere birtakım eksiklikler isnat etmek, üzerine yormak.</i>	<i>uyumak ölmek.</i>
<i>oturak içkili, çalgılı ve kadınlı eğlenti.</i>	<i>uzanmak sarkıntılık etmek.</i>
	<i>yangın tutkun, düşkün, âşik.</i>
	<i>yumurta er bezi.</i>

1.5. Argo Olan Sözcükler

Bir toplumda aynı meslekteki kişilerin, toplumun öteki kesimlerinden ayrılmak, korunmak gibi gereksinimlerle kullandıklarında oluşturdukları sözcükler bütününe **argo** denir. Argonun ortaya çıktığı yerler kışlalar, okullar, tutsak kampları, hapisaneler, güçlü bir dayanışma gerektiren kimi örgüt ya da birliklerdir. Başka bir deyişle toplumun öteki kesimleriyle ilişkilerin sınırlandırılması amaçlandığı çevrelerde doğar (Bilgin 2006: 78). Vendryes (2001: 117), argoyu en öz haliyle *grup şuuru* olarak vermektedir.

“Tabii olarak meslek farklarından ve kültür eşitsizliklerinden doğan özel diller var. Ayrıca, birliğin şuuruna varan ve kendine gerek sınırları belli diğer

<i>keskin zampara.</i>	<i>satmak</i> bir yolunu bularak birinden ayrılmak.
<i>kesmek uydurmak, yalan söylemek.</i>	<i>sulanmak</i> imrendiğini açığa vurmak; birine karşı duyulan cinsel isteği kendisine sezdirmek, yeşillenmek.
<i>kırısmak bir şeyi eşit olarak paylaşmak.</i>	<i>tavlamak</i> karşı cinsin gönlünü çelmek, kandırıp elde etmek.
<i>kırmak kaçmak, uzaklaşmak.</i>	<i>top</i> homoseksüel erkek.
<i>kıyak güzel, gaddar.</i>	<i>uzanmak</i> sarkıntılık etmek.
<i>okutmak satarak elinden çıkarmak.</i>	<i>yalama</i> sözünde durmayan (kimse).
<i>otlamak para ve emek harcamadan başkalarının sırtından geçinmek.</i>	<i>yatmak</i> bilerek yenilmek, şike yapmak.
<i>otlanmak para ve emek harcamadan başkalarının sırtından geçinmek.</i>	<i>yavru</i> güzel, alımlı genç kız.
<i>ötmek anlamsız, boş konuşmak; sarhoş kusmak; gizli bir şeyi söylemek.</i>	<i>yolsuz</i> parasız, züğürt.
<i>piliç genç, güzel ve alımlı kız veya kadın.</i>	<i>yüklü</i> çok sarhoş; paralı, varlıklı.
<i>saksı baş, kafa.</i>	

1.6. Terimleşme/Meslek Dili Olan Sözcükler

Bir toplumu oluşturan insanlar hep aynı hayatı yaşamaz. Söz konusu bu fark dili de etkilemektedir. Bu nedenle yaşam tarzı sözcük hazinesini önemli derecede şekillendirir. Şehirliyle orman bekçisini karşılaştığımızda ikisi için *ağaç* aynı şeyleri ifade etmez; ikisinin ağaçla ilgili sözcük dünyası da aynı değildir. Her mesleğin kendine has bir sözcük hazinesi vardır ve teknik dili konuşanlar sözcüklere bambaşka anlamlar da verebilir (Vendryes 2001: 116).

“Terim (terme, term *Fachausdruck*), genel olarak özel alanların kavramlarına verilen addır. Bu alanlar bilim, teknik, sanat, zanaat, spor, tecim gibi, birbirinden çok ayrı olabilir.” (Aksan 2003 III: 40). Kullanım alanları genişleyerek genelleşen terimler, terim olma özelliğini yitirirler. Sonuç olarak terim olan sözcüklerle temel söz varlığındaki sözcükler yeri gelir birbirinden ayırt edilemez. O yüzden terime kesin sınırlar çizmek mümkün değildir.

Taramalarımız sonucu terim anlamı kazanan sözcükleri bir tabloda görelim:

açıklık (ed., fiz.)	ağırlık (ask, fiz., sp.)	alıcı (fiz., sin.)
ağa (tar.)	aksak (ed., müz.)	ana (mat.)
ağıl (sin.)	aktarmak (bl, ed., tek.)	ara (sin., sp., tiy.)
ağır (sp.)	alan (fiz., sin., sp.)	arpalık (tar.)

aya (bit. b.)	çevre (db., mat., top. b.)	düzgün (mat.)
baba (den., mim.)	çırpmak (sp.)	eğri (mat.)
bağ (anat., den., müz., tar.)	çıyan (hay. b.)	erkek (biy.)
balçık (jeol.)	çil (hay. b.)	eşek (hay. b.)
basamak (mat.)	çokluk (db.)	eşik (coğ., müz., ruh b.)
baskı (ruh b., sp.)	çörek (gök b.)	evren (gök b.)
bel (anat., fizy.)	çözmek (kim., mat.)	ezgi (müz.)
bey (ask.)	dal (biy.)	findık (bit. b.)
beylik (tar.)	dalga (fiz.)	fıstık (bit. b.)
boyun (anat., coğ.)	damar (anat., (bit. b., hay. b.))	gavur (din b.)
bölge (coğ.)	dayı (tar.)	gedik (ask, tar.)
bölme (den., man., mat.)	demirlemek (den.)	gerçek (fel.)
bölük (ask., mat.)	deste (mat., sp.)	geyik (hay. b.)
can alıcı (din b.)	deyiş (ed., müz.)	gıcık (hay. b.)
cırlayık (hay. b.)	dikilmek (fizy.)	gider (ekon.)
çakışmak (mat.)	dikme (den., mat.)	göç (hay. b.)
çakıştırmak (müz.)	dil (coğ., den., müz.)	görünüş (db., kim.)
çalım (den., sp.)	dilcik (bit. b., hay. b., müz.)	gövde (anat., bit. b., db.)
çaparız (sp.)	dolama (mim., tıp)	gözenek (anat., biy., fiz.)
çarpamak (mat.)	dolaşım (anat., ekon.)	gözetici (sp.)
çekiç (sp.)	dolaşmak (müz.)	güç (coğ., fiz.)
çekim (db., fiz., sin.)	domuz (hay. b.)	gülle (sp.)
çekirdek (biy., fiz.)	dökülmek (coğ.)	ışık (fiz.)
çekmek (fiz., tek.)	döküntü (coğ., tıp)	ibik (anat.)
çember (mat., sp.)	dönmek (din b.)	ikiz (bit. b.)
çene (den.)	düğme (hay. b.)	ileri (sp.)
çevirme (ask., müz.)	düzen (müz., top. b.)	iletmek (fiz.)

ilgi (kim., ruh b.)	kolçak (tar.)	petek (mim.)
irkilmek (biy.)	konuk (hay. b.)	raks (fiz.)
kabarcık (fiz.)	korkuluk (den.)	sağlamak (mat.)
kaçmak (sp.)	koz (bit. b.)	sakal (den.)
kamçı (biy., den.)	köken (tic.)	saldırmak (kim.)
kanlı (tıp)	körelmek (fizy.)	salgın (tıp)
kapaklanmak (den.)	körlük (bit. b.)	salma (tar.)
kara düzen (müz.)	kulak (anat., coğ., müz.)	salt (fel.)
kaş(anat.)	kum (mdn.)	sapma (db., fiz.)
kavuk (anat.)	kurmak (tic.)	sargı (tıp)
kazık (sp.)	kuşak (coğ., fel., gök b., mat., sin., tekno., top. b.)	sarma (ask., mdn.)
kazımak (tıp)	künde (sp.)	savaş (ask.)
kelebek (tek.)	nesne (db., fel.)	sefer (ask.)
kelek (bit. b., hay. b.)	obruk (fiz., mat.)	seğirdim (den., sp., tar.)
kemik (anat.)	ocak (tar.)	seki (coğ.)
kesinti (ekon.)	ocaklı (tar.)	sınır (mat.)
kesişmek (mat.)	ok (mat.)	sıpa (hay. b.)
kesme (bit. b., db., ed., mat., sin.)	omurga (den.)	sinek (hay. b.)
kesmek (sp.)	oran (mat.)	sivri (hay. b.)
kılavuz (den., sin., tek.)	orta (fiz., mat., sp., tar.)	soluğan (den.)
kırık (jeol.)	ortalamak (sp.)	su yolu (mim.)
kırılmak (fiz.)	oruç (din b.)	suluk (sp., tıp)
kırmak (tic.)	oturak (den.)	süzek (sin.)
kısık (coğ.)	oyuncu (sp.)	şenlik (sin., tiy.)
kıvılcım (gök b.)	ölçü (ed., müz.)	şölen (top. b.)
kızıl (tıp)	pabuç (fiz., mim.)	tabaka (jeol., top. b.)
kişilik (ruh. b., top. b.)	pamuk (bit. b.)	tabla (den.)

tabur (ask.)	toplamak (mat.)	yazıcı (ask., bl., sin.)
taramak (bl., tıp)	topuk (anat., mdn.)	yedek (ed.)
tasa (ruh b.)	tutsak (ask.)	yığınak (bit. b.)
tava (den., mdn.)	tutulmak (sp.)	yılan (hay. b.)
tekin (tar.)	türemek (db.)	yıldız (den.)
tepecik (bit. b., coğ.)	vuruş (müz., tek.)	yumru (tıp)
tertip (ask., tıp)	yaka (den.)	yumurta (anat., biy.)
tırnak (anat., den., müz.)	yakmak (tıp)	yumuşak (db.)
tırtıl (hay. b.)	yapı (biy., fel., top. b.)	yuvalanmak (ask.)
tohum (bit. b.)	yapışmak (sp.)	
top (ask.)	yatak (coğ., hay. b.)	

1.7. Teknolojik Gelişmelere Bağlı Olarak Yeni Anlam Kazanan Sözcükler

İnsanın varlıkla olan ilişkisi göz önüne alındığında teknolojik gelişmelerin dil üzerindeki etkisi yadsınamaz. Bu tabloda teknolojik gelişmelere bağlı olarak yeni nesne ve durumlara ad koyma ihtiyacından doğan anlamlar verilmiştir:

<i>açkı</i> demircilikte delik büyütmede kullanılan araç	farklı değerdeki notaların birbirine bağlanarak çalınacağını belirtmek için yapılan yay biçimindeki işaret.
<i>ağıl</i> bazı görüntülerdeki çok ışıklı cisimleri çevreleyen ışıklı teker	<i>baskı</i> bir eserin basılış biçimi veya durumu; bir eserin tekrarlanarak yapılan baskı işlemlerinden her biri, edisyon
<i>ağızlık</i> bir ucuna sigara takılan, öbür ucundan nefes çekilen çubuk biçimindeki araç; telefon vb. cihazlarda ağza yaklaştırılan bölüm	<i>biçmek</i> dikilecek kumaşı belli bir ölçüye ve modele uygun olarak makasla kesmek
<i>alıcı</i> kamera	<i>bilezik</i> motor pistonlarına, yağlama, soğutma, özellikle sızıntıyı önleme vb. amaçlarla yerleştirilmiş, genel olarak dökme demirden yapılmış, uçları açık ve esnek halka; mobilyaların ayak altlarına takılan kare, dikdörtgen, silindir, kesik koni vb. şekilli, pirinç veya nikel kaplı demirden yapılmış, iki ucu delik gereç
<i>aramak</i> bir kişiyle görüşmek üzere telefon etmek	<i>çalışmak</i> makine veya aletler işe yarar durumda olmak veya işlemekte bulunmak
<i>astar</i> sıvanacak, boyanacak yerlere boyadan önce sürülen kat	
<i>baca</i> su yolu, lağım, maden ocağı vb. yer altı yapılarının hava deliği	
<i>bağ</i> nota yazarken yan yana gelen aynı veya	

<i>çatal</i> yemek yerken kullanılan iki, üç veya dört uzun dişli çoğunlukla metal araç	<i>petek ısıtma tesisatında ısı dağıtımını, içinden sıcak su geçerek sağlayan dilim, radyatör</i>
<i>çekim</i> alıcının sürekli olarak çalıştırılmasıyla elde edilen film parçası, plan	<i>tabaka</i> baskı ve yazıda kullanılan, değişik boyutlarda kesilmiş kâğıt
<i>çekiş</i> bir motorun çekme gücü	<i>tabanca</i> boyacılıkta kullanılan, basınçlı hava yardımıyla boya püskürtmeye yarayan araç
<i>çene</i> mengene, kerpeten vb. araçların eşyayı sıkıştıran karşılıklı iki parçasından her biri	<i>tabla</i> satıcı vb.nin kullandığı tahtadan tepsi; soba, mangal vb. şeylerin altına konulan metalden veya tahtadan yapılan tepsiye benzer altlık
<i>demirlemek</i> kapı ve pencerenin kol demirini takmak, kapatmak	<i>taramak</i> tarayıcı aracılığıyla kâğıt üzerindeki resim, yazı vb. simgeleri bilgisayar ortamına aktarmak.
<i>döşek</i> gemi gövdesinde, su basıncı, çarpma, karaya oturma vb. durumlarda darbeleri karşılayabilecek, yük ve makinelerin ağırlığına dayanabilecek dirençteki yapı gereci	<i>tırnak</i> kanun çalmakta kullanılan mızrap; heykel dökümünde, kalıp parçalarının birleştirilmesinde kolaylık sağlamak amacı ile yapılan dişlerin her biri
<i>düdük</i> taşıtlarda karşı tarafı uyaran korna	<i>tırtıl</i> palet
<i>düğme</i> çevrilmek veya üzerine basılmak yoluyla bir elektrik akımını açan, kapayan, herhangi bir makineyi işleten veya durduran parça	<i>yastık</i> yapılarda, makinelerde bazı bölümlerin üzerine dayandığı parça
<i>eğri</i> bir olayın şiddetindeki azalış ve çoğalışları gösteren çizgi	<i>yatak</i> makinelerde hareketli bölümleri içine alan hareketli veya sabit parça
<i>katar</i> tren; taşıt dizisi	<i>yazıcı</i> bilgisayarda hazırlanan metnin yazılı sayfa hâlinde dökümünü veren araç
<i>kayıt</i> sesi veya görüntüyü manyetik bant üzerine geçirme işlemi	<i>zincir</i> taşıtların kar veya buzda kaymaması için tekerleklerine takılan alet
<i>kelebek</i> vida, somun vb. nesnelere kolayca çevrilmeye yarayan bölüm	
<i>kesme</i> teneke, sac vb.ni kesmek için kullanılan makas	
<i>kılavuz</i> somun veya boru içine yiv açmakta kullanılan araç	
<i>mançınık</i> ipekçi çıkırığı	
<i>ocak</i> şömine; <i>ateş yakmaya yarayan, pişirme, ısıtma, ısınma vb. amaçlarla kullanılan yer> ısı vererek üzerine veya içine konulan maddeleri ısıtan, pişiren, kaynatan, eriten araç veya alet</i>	
<i>pabuç</i> masa, sandalye vb. mobilyaların ayaklarına takılan metal veya plastik eklenti; iletken telleri elektrik birimlerine bağlayan veya civatalı bağlantıyı sağlayan parça; bina kolonlarının temeldeki basma yüzeyinin geniş ve daha güçlü olarak yoğunlaştırılmış bölümü	

SONUÇ

Karşılaştırmalarımız sonucunda sözcüklerde anlamın oldukça genişlediği anlaşılmaktadır. Bu durum, son yüzyılda teknolojinin gelişmesi, yaşanan tarihî ve toplumsal olayların çokluğu; bu unsurların etkisiyle bilgilenmenin çok hızlı artmasıyla ilgilidir. Yeni bilgilere ad bulmada büyük oranda dilin mevcut sözcük kadrosu kullanılmış, bu da var olan sözcüklerin anlam alanlarının genişlemesine neden olmuştur.

Sözcüklerde tespit edilen anlam genişlemelerinin sayıları:

Mecazlaşma	Terimleşme	Argo	Tabu	Eksiltme	Komşuluk
368	204	47	77	58	56

Türkçedeki anlam değişmelerinin tam olarak belirlenmesi tarihî süreçte Türk diliyle yazılmış eserlerin taranarak söz varlığının ortaya konması gerekir. Bu gerçekleştiğinde Türk toplumunun sosyal, kültürel, ekonomik, teknolojik vb. gelişim sürecini takip etmek ve isabetli tespit ve yorum yapmak kolaylaşacaktır.

KAYNAKÇA

Aksan, Doğan (2009), *Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Engin Yayınevi, Ankara.

Aksan, Doğan (2003), *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim I.II.III.*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 439, Ankara.

Bilgin, Muhittin (2006), *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, Anı Yayıncılık, Ankara.

Caferoğlu, Ahmet (1968), "Filolojide İnsan Ve Hayvan Soybirliği", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1968*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 1-15.

Erol Arslan, Hülya (2008), *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Freud, Sigmund (2008), *Totem ve Tabu* (Çev. Hasan İhsan), Alter Yayıncılık, Ankara.

Karabulut, Ferhat ve Ospanova, Gulmira (2013), "Örtmece Sözlerin Mantığı: Kazak Türkçesi İle Türkiye Türkçesinde Karşılaştırmalı Model Analizi" *Teke Dergisi*, Sayı: 2/2, s. 122-146.

Karaağaç, Günay (2012), *Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ Yayınları: 1049, Ankara.

Karakaya, Şerafettin (2007), *Dil Gelişimi ve Dil Politikası*, Akçağ Yayıncılık, Ankara.

Korkmaz, Zeynep vd. (2009), *Türk Dili ve Kompozisyon*, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa.

Leech, Geoffrey (1978), *Semantics*, Penguin Books Ltd, Great Britain.

Martinet, Andre (1998), *İşlevsel Genel Dilbilim* (çev. Berke Vardar), Multilingual Yayınları, İstanbul.

Porzig, Walter (2011), *Dil Denen Mucize* (çev. Vural Ülkü), Türk Dil Kurumu Yayınları: 617, Ankara.

Saussure, Ferdinand (2001), *Genel Dilbilim Dersleri* (çev. Berke Vardar), Multilingual Yayınları, İstanbul.

Tarama Sözlüğü (1996), Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.

Türkçe Sözlük (2005), Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.

Ullmann, Stephen (1962), *Semantics, An Introduction to The Science of Meaning*, Oxford Basil Blackwell, New York.

Üstüner, Ahat (2009), “Örtmece Sözlerle İlgili Terimler” *Turkish Studies*, Sayı: 4/8, s. 166-176.

Vendryes, J. V. (2001), *Dil ve Düşünce* (çev. Berke Vardar), Multilingual Yayınları, İstanbul.

Kısaltmalar

anat.: anatomi

ask.: askerî

bit. b.: bitki bilimi

biy.: biyoloji

bl.: bilişim

coğ.: coğrafya

db.: dil bilgisi

den.: denizcilik

din b.: din bilgisi

ed.: edebiyat

eğt.: eğitim

ekon.: ekonomi

esk.: eskimiş

fel.: felsefe

fiz.: fizik

fizy.: fizyoloji

geom.: geometri

gök b.: gök bilimi

hay. b.: hayvan bilimi

jeol.: jeoloji

kim.: kimya

man.: mantık

mat.: matematik

mdn.: madencilik

meteor.: meteoroloji

mim.: mimarlık

müz.: müzik

ruh b.: ruh bilimi

sin.: sinema

sp.: spor

tar.: tarih

tek.: teknik

tekno.: teknoloji

tıp: tıp bilimi

tic.: ticaret

tiy.: tiyatro

top. b.: toplum bilimi